

Kultura:

januar 2018. / broj 07

: Reč urednika

Januar je mesec u kojem, svakako, kalendarski počinje novi ciklus. Nova godina uvek zove na svođenje računa s jedne, i radost i uzbuđenje koje ulazak u novi ciklus nosi u sebi s druge strane. Naposljetku, sasvim je prirodna želja da život bude na našoj strani. Ovaj praznični broj sadrži intervjue i tekstove koji imaju drskost mladosti, okrepljujuće iskustvo ostvarenih, neizrecivu potrebu glumca da traga za novim, autore kojima novo ostvarenje krči put za dalje, bez zaustavljanja i predaha.

Jedan specifični *elan vital* je zajednički imenitelj svim našim sagovornicima u ovom broju *Kulture*:

Samo napred!

To je čestitka za Novu godinu.

Nataša Gvozdenović
glavna i odgovorna urednica
editor- in-chief

Novi Sad Budapest New York Montpellier

(Na)učimo od umetnosti

K.A.T. konferencija u našem gradu

Konferencija K.A.T. (kultura, aktivizam, teorija) održana je u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine u Novom Sadu 22. i 23. novembra 2017. godine. Naziv susreta bio je „Umetnost u obrazovanju: interakcije“. Konferenciju je organizovao Savez feminističkih organizacija „(Re) konekcija“ i one su kao svoj cilj postavile istraživanje mogućih načina interakcije umetnosti i pedagogije, na različitim nivoima i u različitim oblastima obrazovanja.

Ovaj događaj je u Novom Sadu okupio mnoge umetnice iz raznovrsnih oblasti, od poezije, pozorišnih i vizuelnih umetnosti do dizajna i arhitekture. Kako je fokus konferencije bilo obrazovanje, tako su i učesnice predstavljale svoj rad kroz prizmu obrazovanja u najširem smislu, formalnom ili neformalnom. Takođe, mnoge od njih pristupile su promišljanju stvaranja i prikazivanja umetnosti kao činu obrazovanja. Posebno zanimljivi bili su različiti pristupi onih koje učestvuju u formalnom obrazovnom sistemu i onih koje nisu u njemu. Neke od umetnica koje smo slušali rade kao profesorke u zemlji i inostranstvu (Ivana Vujić, Nina Živančević, Branka Parlić, Vladislava Gordić Petković) i njihov rad nosi posebno razumevanje prema procesima koji se odvijaju u studentkinjama i studentima. Druge, opet, nisu u formalnoj nastavi i one svojom umetnošću pružaju mogućnost razumevanja i učenja – ceo svet je njihova „učionica“ (Katalin Ladik, Maja Solar i druge). Iako vrlo različiti, svi ovi pristupi nose snažan osećaj odgovornosti za generacije koje dolaze. U tom smislu, možemo govoriti o aktiviranosti umetnica u društvu, o umetnicama kao dugoročnim edukatorkama.

Tokom trajanja konferencije u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine bili su izloženi i umetnički radovi, publikacije, foto, video i muzički zapisi učesnica. Znatiželja umetnica i publike intenzivno se mešala i doživljavala svoje vrhunce na radionicama održanim za učenike osnovnih i srednjih škola. Jedna od njih nosila je naziv „Saslušaj me – muzeji bliži mladima“, a vodila ju je muzejska edukatorka Jelena Ognjanović. Jednako značajno i „ukusno“ bilo je to što su zakusku za predah tokom izlaganja pripremile nagrađivane učenice Srednje škole „Svetozar Miletić“ koristeći recepte iz kuvara Milice Miletić Tomić.

K.A.T. susret je završen, ali teme su tek otvorene, a organizatorke najavljuju susrete za sledeću godinu. Konferenciju je podržala i sufinansirala Fondacija „Novi Sad 2021 – Evropska prestonica kulture“.

Jelena Anđelovski

U umetnosti tražim sve

Katalin Ladik dolazi u Novi Sad nekoliko puta godišnje. Ovde je rođena i ovde je provela najveći deo života. Od devedesetih godina živi i stvara u Budimpešti. Dobitnica je niza nagrada, a poslednju, Nagradu za mir 2016. godine, uručila joj je Joko Ono u ime fondacije „LennonOno Grant for Peace“. Ovog puta Katalin Ladik je svoj grad posetila povodom konferencije „Umetnost u obrazovanju: interakcije“. Izlaganje pod nazivom „Kreativne tranzicije Katalin Ladik“ zasnovala je na materijalu proširene poezije koji je posebno pripremala za program „Dokumenta 14“ u Atini 2017. godine. „Proširena poezija“ je prelaženje granica pisane poezije u druge medije (zvuk, vizuelno, performans) koje Katalin Ladik oduvek koristi u svom stvaralaštvu. Ona je do sada objavila dvadeset zbirki poezije.

Započnimo razgovor od Vaših umetničkih početaka. Kako vidite sebe na umetničkoj sceni Novog Sada 60-ih, 70-ih, i onda, koliko se to menjalo od 80-ih godina?

– Sebe vidim u jednom kontinuitetu, počev od šezdesetih kada sam postavljala svoja polja interesovanja, pa nadalje. I kako sazrevam i kako se svet i mediji menjaju, pokušavam da to koristim koliko je moguće. Meni je sedamdesetih bilo odlično, bili smo uglavnom istomišljenici okupljeni oko Tribine mladih, u časopisu „Uj Symposion“, pa onda „Polja“, časopis na srpskom. Ali je u suštini bilo svejedno na kom jeziku smo izdavali jer smo nalazili sličnu stvaralačku atmosferu u celoj Jugoslaviji. A možda je i u celom svetu to bio talas radosti, otkrivanja, umetnosti, onaj hipi period kada smo se svi radovali nečemu u životu. Bili smo mladi, nama je represija bila i inspirativna. I borba s vlašću ili partijom delovala je stimulativno, verovatno zato što smo imali viziju budućnosti. Nismo bili zatvoreni gvozdenom zavesom, naša situacija je bila drugačija od one u Mađarskoj i Rumuniji. Što se osamdesetih tiče, uhvatila me je jedna depresija zbog opšteg društvenog stanja. Sredinom osamdesetih već nismo mogli putovati kao nekada i to me je veoma pogodilo. Osetili smo šta je to biti zatvoren među granice jedne zemlje. Gubila sam stvaralačku atmosferu u svojoj sredini. Mnogi su tada otišli iz Jugoslavije. Preovladala je politika, niko se više nije bavio kulturom, onda to raspadanje Jugoslavije i počeo je rat. Izgubila sam tlo pod nogama, i ne samo tlo već, kao i mnogi, domovinu. Ja sam od onih koji smatraju da je cela Jugoslavija moja zemlja. To možda čudno zvuči jer pripadam manjini, ali mnogi od nas u Vojvodini tako osećamo. Mislim na generaciju književnika koji su bili oko časopisa „Uj Symposion“.

Pored ekonomske škole koju ste završili i nakon koje ste kratko radili u toj struci, Vi ste se zapravo školovali u dramskom studiju Srpskog narodnog pozorišta – Vi ste glumica. Recite mi nešto o ovom studiju i o tom periodu.

– Posle svoje dvadesete godine nisam još bila otkrivena kao glumica, a već sam bila rodila dete i udala se. Baš tada se otvorio dramski studio na srpskom jeziku. Bio je i mađarski, ali samo jezički, mogli smo da idemo samo na časove mađarskog. Primljena sam i to je trajalo dve godine, od 1964. do 1966. Stekla sam praktično znanje. Studio nisu vodili ljudi od teorije, to su bili stari glumci, nisu bili školovani, ali su imali scensko iskustvo. Vreme je prolazilo, došla je i sedamdeseta, a ja imam već 28 godina. Pa

Katalin Ladik

šta će jedna glumica – to je krajnje vreme da bude otkrivena. Ali kako bi me otkrili? I onda pomislim – pa ja ću samu sebe otkriti. Sedamdesete godine sam smislila svoje samostalno veče, provokativno, ogrnuću medvedu kožu, itd. Tu počinje oslobađanje. To je bio neki moj krik i beg unapred. Želim da budem na sceni i da dam ono što imam, a to je moja poezija, čitala sam svoju poeziju i posle izvela ritual. Ritual mi je važan kao pomoć, kao poštapalica, da se držim jedne dramaturgije. Do danas, uvek imam priču koje se držim dok izvodim performans.

Koliko Vam je publika važna, da li je neophodna da bismo govorili o delu kao umetničkom delu?

– Nije važna jer taj ritual, čin oslobađanja, ja mogu izvoditi i pred zidom. Ali ako igram pred publikom, onda je naravno važno da s publikom podelim osećanje koje se nadam da ću i u njima proizvesti. Onda je povratna reakcija uračunata u performans. U svakom slučaju, to je jedan samački čin, kako bih rekla, čin javne usamljenosti, sama sam sa sobom i ne očekujem direktan kontakt. Razgolićujem telo i dušu. Telo u tom smislu što ću možda imati pokrete koje u privatnom životu ne bih nikada uradila.

Čemu težite u umetnosti, šta tražite? Da li možda mir?

– Mir ne. Tražim sve. Sebe, i svet, i druge. Umetnost je za mene čarobna kutija ili kaleidoskop. Mislim da u umetnostima, ne samo jednoj, mogu upoznati svet i svoje mesto u svetu.

Šta biste danas rekli mladim umetnicima i umetnicama?

– Mislim da mladi umetnici, žene ili muškarci, znaju šta je važno. Ako im neko daje savet, treba da procene da li je taj savet dobar za njih. Pa neka imaju i negativna iskustva, i neka ih ne dožive kao poraz, pa i ako ih dožive kao poraz, treba ustati. I poraz treba koristiti kao jedno iskustvo, i ogorčenje i neuspeh, poniženje, i to treba izraziti u delima, što da ne. Neka koriste sve, ne samo bunt. Put ka ostvarenju nije bezbolan.

Za kraj, jedno aktuelno novosadsko pitanje. Kakvo je Vaše razmišljanje o proglašenju Novog Sada za Evropsku prestonicu kulture?

– Za mene je Novi Sad i bio i ostaće grad kulture.

Jelena Anđelovski

Verovati svojim očima

O empatiji kao obrascu življenja. O mirisima koji orijentišu, koji su kompas koji nas vodi kroz život. O uvažavanju drugog. O umeću glume. O umeću slušanja. O svemu tome razgovaram s glumicom **Jovanom Balašević**, a povod za ovaj razgovor je nagrada koju je nedavno dobila za ostvarenje u seriji „Nemoj da zvocaš“ na Međunarodnom festivalu igranih serija FEDIS. Intervju koji se otvara pred vama dragocen je jer sadrži čist *elan vital*, onako kako ga samo glumica može nositi u sebi.

Jednom si rekla da bi volela da napišeš komad o tome kako ti ljudi prilaze i šta ti govore, kako te vide i šta očekuju od tebe. Kakav bi to komad bio?

– To bi bio komad na koji bih mogla da pozovem sve svoje prijatelje, a ti znaš da se družim s ljudima koji pripadaju različitim kontekstima, znaš da volim svet koji dolazi s margine jer ne gubi vreme na pretvaranje. Kada bih napisala komad i postavila

predstavu, pozvala bih prijatelje i ne bi me bilo strah da će im biti dosadno. Ljudima je u pozorištu nekad dosadno. Ovo bi bio životan komad, nimalo banalan. Predstava koju bi pratila i moja pokojna baka da je sa nama i smejala joj se. Ona je bila, upravo, ratno siroče, pripadala je radničkoj klasi. Govorim o visprenom svetu koji ima visoke kriterijume i veruje svojim očima. Nisam nikad potcenjivala njen sud, naprotiv. E nešto čemu bi se i ona rado smejala. Pozorišno, životno, toplo i tužno u isti mah. Naravno, nisam dramski pisac, tako da bih se posavetovala s dramaturgom, možda bi to bila i Beba, moja sestra, koja se poslednjih godina na jedan način time i bavi. To bi morao da bude neko ko me dobro poznaje da bi mogao da uobliči, da sasluša moje anegdote.

fotografije ustupljene ljubaznošću Jovane Balašević, iz privatne archive

Jovana Balašević

Zapravo, povod za naš razgovor je nagrada koju si dobila na festivalu FEDIS za najbolju epizodnu ulogu u TV seriji.

– FEDIS je mlad festival, međunarodnog je karaktera, jedini je koji daje nagrade za ostvarenja u televizijskim serijama. Za taj festival sam, iskreno, čula prošle godine kada su „Vere i zavere“ dobile nekoliko nagrada, što je divno i uspešno... Nagrade su za glumca najlepši put zato što su to putokazi, one su blagotvorne, značajne. Ne postoje standardni kriterijumi za nagrade u našem poslu, to nije sport, a opet, to je posao u kojem se stalno preispitujete. Ne mogu da govorim u ime svih, ali mogu u svoje ime – glumac je stalno opterećen sumnjama u svoj rad... Jako mi znači ta nagrada, pogotovo što je to nagrada za epizodu, jer ne postoje velike i male uloge, zaista. Samo mali i veliki glumci. Nikad neću zaboraviti Nenada Jezdića koji je izvrsno glumio konobara kod Mijača u predstavi „Amerika, drugi deo“. Imao je vrlo malo teksta, bio fantastičan. E to treba znati. To sećanje mi je i značilo za ulogu spremačice Eve koju sam igrala u seriji „Nemoj da zvocaš“. Partneri su mi bili Jelisaveta Sablić i Boro Stjepanović koji su bili izvrsni – kao kada u sportu igrate s boljima od sebe, pa vaša igra postane bolja, tako je i moja gluma, uz njih, postala laka, dobra, prirodna. Podrška partnera je vrlo važna u mom poslu. Bila sam zadovoljna što su me izabrali, dobro pripremljena.

Zanimljivo mi je: ti si glumica, dolaziš iz umetničke porodice, imaš dve kćerke i često kažeš da se nadaš da će se one baviti umetnošću jer je to azil. Roditelji umetnici često rade upravo suprotno – sklanjaju decu iz sveta umetnosti.

– Za mene umetnost jeste azil, u ovom vremenu koje je prebrzo, stalno kukamo da nemamo vremena, sistem vrednosti je krajnje upitan... Ja nikada nisam imala taj strah od gubitka kontakta, a ljudi se toga danas boje. Možda ne znam kako funkcionišu tenderi i javne nabavke, što bi bilo korisno u mom poslu. (smeh) Za mene je moj posao večita igra, u glumi si uvek na početku, uvek ima strasti, tu je želja da budeš bolji. Imao 21 godinu ili 41 godinu, ti uvek strepiš i raduješ se kada izlazi podela na tabli za narednu predstavu u pozorištu. Sazrevaš u nekim drugim segmentima, ali u toj radosti i čežnji za novim sobom, novom ulogom, stanjem – to ne prestaje. To te čini vitalnim, zdravim na sceni. Za mene je gluma, pre svega, posedovanje ogromne empatije. Dobar glumac, po mom osećaju, mora posedovati empatiju i, naravno, energiju koja ga pokreće.

Nas dve smo zajedno, na jednom davnom Pozorju, gledale odličnu predstavu „Edip u Korintu“ u režiji Ivice Buljana. Marko Mandić igra Edipa, predstavu otvara ritualni ples, Edip igra u zanosu, ima crvene cipele na nogama. Ti se nagineš i kažeš mi: „Meni je njega jako žao“. Potresem se kada se toga setim. Opet, govorimo o empatiji.

– Koja je neophodna. Uvek saosećam s likovima. Ako to nisam umela, nisam bila dobra, nije bio dobar rezultat. U seriji „Ubice mog oca“ igram udovicu, njen muž je ubijen, ona pripada estradi i kada dođe u policijsku stanicu, ona je ful sređena. Meni je to strano – kako se posle tako velike tragedije kompletno našminkaš i doteraš? Tu je potrebno „ući u tuđe cipele“, razumeti ono što je strano tvom habitusu. Često se s takvim likovima najbolje snađem, baš zato što su daleko od mene. Opet, smatram da smo na pogrešnom putu kada takve likove ismevamo. Braniti ih je važno.

Kada sam razmišljala o ljudima koji te inspirišu, setila sam se dva imena za koja znam da su ti važna – to su reditelji Tomaž Pandur i Rože Vadim, pogotovo Vadimova knjiga „Memoari đavola“.

– Kako da ne. Pandura nikad neću zaboraviti. Simbolička razmena u njegovim komadima bila je vrhunska. Nije potrebno znati sve simbole. Meni je, istina, uvek tu pomagala Jelena, moja sestra, koja je ozbiljno obrazovana. Međutim, nije stvar ni sve da znaš, nego prosto da osetiš. Volim njegovu estetiku. Treba praviti pozorište koje pripada našem vremenu. Predstave nekad izgledaju kao da su iz 1987. godine. To je nepravedno prema vremenu u kojem živimo, a Pandur je išao u korak s vremenom. Bio je veoma hrabar i žao mi je što ga nema.

Vadim je bio beskrajno iskren i duhovit, to je za mene dirljivo. Tako i moj otac govori, čisto, jasno i onda vas uvedu u taj začarani krug lepote i boli, a to jeste život. Rože Vadim je fantastično pričao o svojim ljubavima s Brižit Bardo, Džejn Fondom, Katrin Denev... Iskreno. Dragoceno je i retko da se muškarac tako otvara kada govori o ljubavnim odnosima i da je tako iskren prema sebi i odnosu o kojem govori. Bez gneva i vređanja. Često lepotice stavimo u jedan koš, doživljavamo ih kao površne, a Vadim je pokazao kakve su ličnosti. Za dobrog reditelja je najvažnije da je dobar psiholog, a on je pokazao da to jeste.

Gde nalaziš inspiraciju?

– Bukvalno svuda. Čak i sada, kada mi je sužena putanja kretanja, pošto su moje ćerke male, vezana sam za kuću. Ali gledajući kroz prozor možete da vidite prolaznike koji inspirišu. Gde idu, zašto? Jako sam radoznala, možda zato delujem dosadno u društvu jer ćutim i buljim u ljude. Kada sam bila mala, mama mi je stalno govorila: „Nemoj da buljiš“. (smeh) Jedan naš reditelj je to moje ponašanje lepo definisao, rekao je: „Ti si sakupljač“. To je istina. Interesovanje za drugog – to je važno. Inspiracija kod mene proizilazi iz empatije.

Čekaju nas Božići i Nova godina. Decembar i praznici su ti veoma važni.

– Kako da ne, decembar je važan mesec za mene. Uskrs je isto važan praznik, kao i Nova godina i Božić. Tada se okupljamo s porodicom. Zajedno pratimo godinu koju smo preživeli i proživeli i želimo euforično da je ispratimo kao mladića koji ide u vojsku – da se napijemo, pevamo i možda plačemo. Tako to ovde radimo... Kao i svakoj majci, meni je najvažnije da smo zdravi i da smo na okupu u svojoj kući. Volim lepe praznične mirise kolača, mirise koji dolaze sa trpeze... Kada sam živela s roditeljima, mama je uvek vodila računa o tome za sve praznike. Uvek smo imali mirise koji nas orijentišu. To su specifični mirisi koje danas retko osetim. Volela bih da to pružim svojoj deci, zato što su mirisi veoma važan kompas koji vas vodi kroz život.

Fotografija ustupljena ljubaznošću Muzeja grada Novog Sada, autor: Fedja Kiselički

Fokus na Muzej grada Novog Sada

Muzej grada Novog Sada je protekle godine dobio još jedan izlagački prostor preuređenjem atrijuma svoje centralne zgrade na Petrovaradinskoj tvrđavi. Time je i Novi Sad, buduća Evropska prestonica kulture, dobio još jedan prostor za kulturne programe. O ovom značajnom događaju i drugim radovima na infrastrukturi Muzeja, razgovaramo sa direktorkom MSc **Vesnom Jovičić** koja upravlja ovom prestižnom novosadskom institucijom već pet godina. Najavljujući koji nas događaji očekuju u 2018. godini u Muzeju grada Novog Sada, sećamo se najzapaženijih koji su obeležili 2017. godinu.

Koji događaj, stalna ili privremena postavka u Muzeju grada Novog Sada je bila najposećenija u 2017. godini? Da li ste to očekivali?

– Kao i svake godine trudimo se da naši programi budu sadržajni, kvalitetni i atraktivni publici, a što se tiče samih događaja, izdvojila bih izložbu „Četiri mačora“ koju je za nepunih mesec dana, koliko je trajala, videlo oko 8000 posetilaca. Dela Pikasa, Miroa, Tapijesa

i Dalija izazvala su veliko interesovanje. Odjek publike i medija je bio izvanredan, utisci i više nego sjajni što se moglo videti kako na samom otvaranju, tako i tokom trajanja izložbe. Osim omaža velikoj četvorci i svetski poznatim umetnicima, sa ponosom smo predstavili život i delo našeg slavnog vožda Đorđa Petrovića Karađorđa i tim povodom u julu je izuzetnim dramskim prikazom otvorena izložba „Kojekude Karađorđe“.

Koje biste ovogodišnje događaje Muzeja izdvojili kao najznačajnije?

– Osim izložbi, predavanja i ostalih sadržaja koje imamo, značajne su investicije i projekti koji su započeti na obnovi fasada u Zavičajnom muzeju u Sremskim Karlovcima i Zbirci strane umetnosti u Dunavskoj ulici. Od tada, pa do danas otvoren je Veliki ratni bunar i velelepni izložbeni prostor atrijuma u centralnoj zgradi na Petrovaradinskoj tvrđavi. To je samo nastavak započetog ciklusa obnove i rekonstrukcije Muzeja koja je započeta 2012. godine. Ovih dana je to aktuelno i neosporna je činjenica da ćemo uz veliku podršku Grada i gradonačelnika Miloša Vučevića konačno dobiti velelepni izgled i eksterijer kakav i dolikuje jednom gradskom muzeju buduće Evropske prestonice kulture.

Kakav program pripremate za 2018. godinu? Da li će fokus biti na stalnim postavkama ili na novim privremenim sadržajima?

– U duhu nastavka tradicije program za 2018. godinu biće praćen zanimljivim izložbama i gostovanjima koje će, nadamo se kao i do sada, izazvati veliku pažnju posetilaca i medija. U pripremi je gostovanje jedne izuzetne izložbe koja će dočarati epohu renesanse i neka to za sada ostane malo iznenađenje, a osim toga 2018. godina je stogodišnjica od završetka Velikog rata i svakako će poseban akcenat biti na obeležavanju tog jubileja, kao i obeležavanje 270 godina kada je Novi Sad davne 1748. godine postao „slobodan kraljevski grad“. Imamo velike planove i ideje kada su u pitanju stalne postavke i u nekoliko faza ćemo rešavati novu koncepciju i vizuelni identitet uz pomoć najsavremenijih tehnologija.

Fotografija ustupljena ljubaznošću Muzeja grada Novog Sada, autor: Fedja Kiselički

Muzej grada Novog Sada ima nekoliko odeljenja, među kojima je Odeljenje za kulturnu istoriju. Koje zbirke sadrži ovo odeljenje?

– Odeljenje za kulturnu istoriju čine likovna zbirka, Zbirka primenjene umetnosti, Zbirka kulturno-istorijskih priloga, Zbirka izdavačke delatnosti, Zbirka školstva i prosvete, kao i Memorijal Melanije Bugarinović i kćerke Mirjane Kalinović-Kalin. Osim toga, kustosi odeljenja brinu i o dva depandansa, Zbirci strane umetnosti i Spomen-zbirci Jovana Jovanovića Zmaja.

U kojim domenima Muzej sarađuje s inostranim institucijama?

– Upoznavanje novih ljudi, razmena ideja i kulturnih sadržaja je nešto čemu mi težimo i ovom prilikom bih želela da naglasim značaj povezivanja s institucijama u inostranstvu. Muzej grada Novog Sada ima izuzetno lepu saradnju sa Iranskom ambasadam i Iranskim kulturnim centrom koja je započeta 2014. godine izložbom „Iranski gradovi govorom slika“. S Italijanskim

Fotografija ustupljena ljubaznošću Muzeja grada Novog Sada, autor: Fedja Kiselički

kulturnim centrom imamo odlične kontakte i saradnju koja će sledeće godine rezultirati velikom izložbom, a započeta je plodna saradnja s galerijom „Visconti fine art“ iz Ljubljane s kojom imamo nekoliko značajnih projekata u najavi. Na naše veliko zadovoljstvo Ambasada i Konzulat Republike Crne Gore realizovali su jedinstvenu izložbu na kojoj su prikazana dela likovne zbirke Skupštine Crne Gore koja je gostovala u našem muzeju, a u pripremi je značajan projekat koji ćemo realizovati s kolegama iz Maribora.

Da li ste zadovoljni posetom koju Muzej ima ili primenjujete neku strategiju da privučete više publike ili drugačiji tip publike?

– S velikim zadovoljstvom ističem da je evidentan porast posetilaca različitih uzrasnih grupa, kako iz zemlje tako i iz inostranstva. U proteklih pet godina, koliko sam rukovodilac, broj poseta je porastao za 66% tako da je u prošloj 2016. godini Muzej grada posetilo preko 70.000 posetilaca. Nove ideje, odabir i koncepcija programskih sadržaja utiču na veliko interesovanje publike i to nas obavezuje i motiviše da budemo još bolji. Moramo biti vidljivi, prilagodljivi i truditi se da svakodnevno radimo na jačanju svesti i podstreka za promociju i negovanje kulturne baštine. Naša zemlja je riznica kulture, naš narod ima bogatu istoriju i tradiciju, materijalno i nematerijalno nasleđe koje smo mi u obavezi da čuvamo.

Titula Evropske prestonice kulture koju je naš grad dobio približice i povezaće institucije i publiku, a muzeji, galerije i ostala mesta gde se čuje, vidi i doživi umetnost i kultura biće nosioci ove prestižne titule.

MSc Vesna Jovičić, direktorka Muzeja grada Novog Sada
Fotografija ustupljena ljubaznošću Vesne Jovičić, autor Nemanja Atanacković

Pogled unazad i sad: Dušan Todorović

„Savremena umetnost je žrtva totalne slobode, njeni putevi se diferenciraju u svim pravcima jednog završenog lavirinta koji kao da nema izlaz. Brojna pitanja o smislu, suštini i značenju umetnosti (koju je poneo novi talas tehnoloških moćnih medija) odzvanjaju u svesti modernog umetnika, izbor je preširok, a izlaz samo jedan – posvećenost, ljubav, istina.“

Dušan Todorović, odlomak iz beleške 52006

Dušan Todorović (1945) je predstavnik postmodernističkog slikarstva u Srbiji. U svom radu prikazuje paradoks tehnologizacije savremenog sveta i istražuje prostor proširenih medija kroz vizuelne i audiovizuelne instalacije. Diplomirao je 1972. i magistrirao 1974. godine na Odseku za slikarstvo Akademije za likovne umetnosti u Beogradu. Od 1992. redovni je profesor na Akademiji umetnosti u Novom Sadu gde je obavljao funkciju dekana od 2004. do 2012. godine. Imao je oko 40 samostalnih izložbi u gradovima bivše Jugoslavije, Parizu, Londonu, Budimpešti, Temišvaru, Čongradu, Berlinu, Pšemislu. Učestvovao je na grupnim izložbama jugoslovenskih i vojvođanskih umetnika u Parizu, Njujorku, Beču, Noriču, Pečuju, Vroclavu, Moskvi, Bukureštu, Portu, Lisabonu i drugim gradovima. Osnivač je prve umetničke kolonije reciklažne i ekološke umetnosti „Svetionik“ i grupe „16-11 Urban District“. Dobitnik je brojnih nagrada i njegovi radovi se nalaze u zbirkama većine umetničkih muzeja u Srbiji.

Monografija „Vizuelni tragovi“ (Zavod za kulturu Vojvodine, 2017) pruža potpun uvid u dosadašnji opus Dušana Todorovića koji je jasno idejno i tematski definisan još od 1978. godine. Te godine je bila otvorena Todorovićeva izložba „Vizuelni tragovi“ u Galeriji Radničkog univerziteta u Novom Sadu, izložba za koju autor ističe da je bila prekretnica u njegovom daljem stvaralačkom radu jer je bila „posvećena računarima i suštini njihovog rada“ (str. 171). Od tada se Todorović dominantno fokusira na uticaj koji tehnološka civilizacija ima na čoveka i prirodu. Osim naslovom, monografija dizajnom i uređenjem ukazuje na bitne momente za stvaralaštvo autora. Na njegov kritički stav o problematici tehnologizacije ukazuje parafraza Šekspira na samom početku knjige: „To be or to click – this is the question today“, dok je poslednji samostalni ciklus u knjizi „Muzej virtualne imovine – Profit is money for nothing“ čiji je moto „To be or to buy“. Iz ovoga se vidi da monografija ne prikazuje Todorovićeve radove hronološkim redom, već da je kroz kompoziciju i redosled reprodukcija prožeta ideja o raskrsnici vremena na kojoj *pogled unazad* postaje *korak unapred*.

Kompoziciono inovativna monografija sadrži fotografije radova, skenirane pozivnice, prikaz kataloga izložbi i fotografije njihovih postavki, kao i nekoliko fotografija sa studijskih putovanja. Ona prikazuje iskorak Todorovića iz klasičnog shvatanja slike u ambijentalne instalacije, poliptih instalacije, neonske bilborde, fluorescentne boje i reči/grafeme koje su dodatni sloj značenja u instalacijama i slikama, *ex libris* pečat *Save the Planet*, objekte, crteže, kolaže, digitalne grafike, luminoambijente koji nekad uključuju video-projekcije. Iako je dominantni jezik monografije vizuelni jezik, ona dokumentuje i odabrane autorefleksivne

beleške autora, donosi DVD s audio i video prilogima za koje je komponovao muziku Miroslav Štatkić, kao i teorijske priloge istoričara umetnosti.

Ljiljana Slijepčević u tekstu „Dihotomije u umetnosti Dušana Todorovića“ daje prikaz razvojnog puta Todorovićevog slikarstva kroz razmatranje ciklusa slika čija je osnovna matrica vremenom na više načina tematski i programski nadograđivana i proširivana. Mile Ignjatović u tekstu „Virtualni muzej i retro slike“ daje širi društveno-istorijski kontekst u kojem su nastajali ciklusi „Vizuelni tragovi“, „Izdvojeni prostori“, „Elementarni dodiri“, „Tehnomahija i ekranokratija“ s podnaslovom „Prva ilegalna operacija Adama i Eve“, „Elementi prostora“, „Virtualni prolaznik“, „Metaforički piktogrami“ i drugi. Nebojša Milenković se fokusira na najnoviji ciklus Todorovićevih radova u tekstu „Skakač iz Festuma danas: ili o vitalnosti arhetipskih slika“. Milenković prikazuje na koji način Todorović postavlja u savremeni kontekst lajtmotiv skakača sa freske iz Krita (480. god. p.n.e.) koju je video na razglednici kupljenoj u Novom muzeju u Berlinu. Monografija time daje uvid u rad Dušana Todorovića od najranijeg ciklusa „ZIPP 11“ iz 1971, preko ciklusa „Istorijski vrtovi“ (1980. i početak 90-ih) koji ukazuje na formiranje ekološke svesti, reciklažu, redimejd i redizajn, do njegovih najnovijih radova. Prikazan je i rad umetničke grupe „16-11 Urban District“ u čije akcije spadaju „Urbana klopka“ – multimedijalna instalacija koja kritikuje reklamni sistem, „Ranžirna stanica“ – multimedijalna instalacija (izbeglička kriza i migracije), „Fabrike umetnicima“ – osvajanje napuštenih prostora i pretvaranje u ateljee, „Donesi dobru vest“ – kritika štampe i cenzure, „Cake art party“ – problemi siromaštva i nezaposlenosti, akcija „Čuvajmo reke“.

Specifičan i zanimljiv je sam dizajn ove knjige koja je bogata fotografijama radova i ima preko 300 stranica. Spiralni povez omogućava drugačiji ugao gledanja i drugačiji narativni tok sadržaja od onog koji je uobičajen za monografije. Formatom i otvaranjem, ona podseća na laptop, tako da je čak i DVD sa audiovizuelnim sadržajem na onom mestu na kojem je u laptopu. Osim toga, na mestu gde je logo kompanije „Epl“ (eng. *Apple*), na svetlosivim koricama monografije je stilizacija Todorovićevog rada „Prva ilegalna operacija Adama i Eve“. Na taj način je jabuka uključena i monografija time nosi jasnu poruku autora o tome kakav uticaj tehnologija ima na savremenog čoveka, ali i kakav uticaj na tehnologiju može imati slikar tokom nekoliko decenija stvaralačkog rada. Stoga monografiju „Vizuelni tragovi“ treba videti kao deo Todorovićevog stvaralaštva i kao doprinos savremenoj umetnosti u Srbiji i njenom izučavanju.

Ustupljeno ljubaznošću Dušana Todorovića, iz privatne arhive

08/

Muzička banda „Drum’n’Zez“ u ritmu dve decenije zabavljanja

„Drum'n'Zez" je poznati novosadski bend koji postoji ili opstaje, teško se u popularnoj muzici između ovih reči opredeliti za bolju varijantu, dvadeset godina. Cela priča o ovom neobičnom sastavu koji je rastao, razvijao se, menjao stihove i stilove, sticao nove kvalitete i širi krug muzičara, kao i njihovih ljubitelja, podjednako je neobična. Poput imena, koje jeste parafraza muzičkog žanra dramenbejs, ali nema ništa s njim.

Panonski surf na odskočnoj dasci

Priča počinje u našoj zemlji čuvenih devedesetih, posle ratova i raspada Jugoslavije, pre još čuvenijeg NATO bombardovanja „Srbije i Čačka“ (rekao bi jedan drugi bend), grupa zanimljivih i talentovanih ljudi odlučila je da ne mrači više nego što je bilo mračno tih godina. Okupljeni na plaži, „kerečoj“, Bečarcu, kako se zovu urbane alternative, fensi Štrandu, na potezu Dunava kod Limana I, Filozofskog fakulteta, „Drum'n'Zez" su stvorili, kako ime kaže, zabavljajući se perkusijama, odnosno onim čega su mogli da se dohvate, igrajući se ritma i melodija koji su od početka bili u direktnoj vezi s rege muzikom.

– To su bile mlade, lude godine kada smo onako nezreli sebe pokušavali da pozicioniramo u svetu i uopšte u svojim glavama, pa smo pomislili da možda ne bi bilo loše da se bavimo muzikom – počinje jedan od najstalnijih članova, autor i frontmen **Vojislav Voja Malešev**.

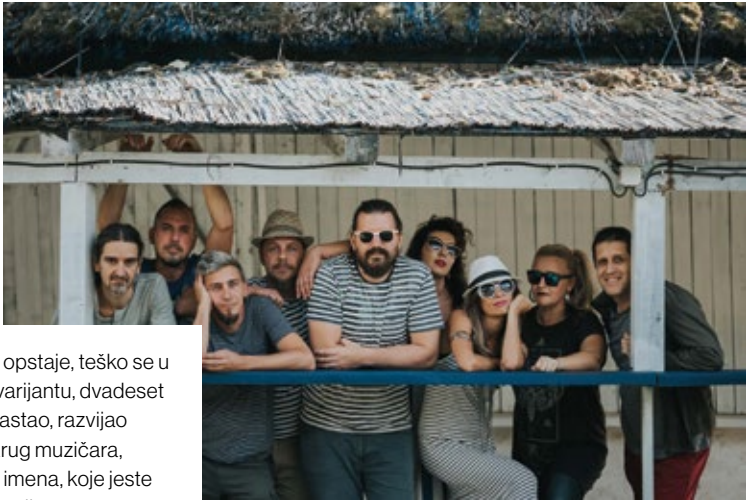
– Tada mi to nismo smatrali kao bavljenje muzikom, nego kao dobar način da se vreme popuni na veseo i „razbibrižan" način. Nismo hteli da budemo kao svi ostali, a nismo bili muzički potkovani, obrazovani, pa smo morali da ganjamo instrumente i muziku koja nije tražila akademsku pozadinu. Onda je stigla ponuda da sviramo na jednom festivalu baš kao takvi, neobrađeni i sirovi. Kada smo ušli u studio, nekako smo igrom slučaja pozvali još par potkovanih i talentovanih ljudi koji sviraju klasičnije instrumente i sve je krenulo u drugom pravcu. Shvatili smo: „Uf, kako je dobro legla gitara, bas..." Tako se zakuvalo više u pravcu klasične postavke pop-rok benda, obogaćenog pratećim vokalima, duvačkim instrumentima i perkusijama, naravno.

U tom trenutku, priseća se jedan drugi član, klavijaturista **Lazar Novkov**, Voja Malešev je počeo da piše pesme po imenima jela, „Palačinka“, „Đuveč“, „Gomboca“, pa je počela faza koju su ponovo šaljivo nazivali „gastro" ili „agrorège“.

– Bečarac, „Kopakabana“, okupljanje uz vatru, udaraljke, ja sam se priključio sa harmonikom... Bilo je to veoma interesantno, s izmišljenim tekstovima, afričkim, našim dodolskim uticajima... Jako šašavo i blesavo – priča Novkov.

– „Drum'n'Zez" je pozitivna priča. Jako je teško kad deset ljudi izađe i svira zajedno. Bilo je tu faza polivanja, lošeg zvuka, ali nedavno na koncertu, kada smo slavili 20. rođendan, baš smo zvučali na svetskom nivou. Svirali smo čak i „nultu fazu“, dobili energiju i jedni od drugih, i od publike. Baš je dobro kada posle toliko godina sviraš sa nekim, a opet ti bude lepo.

Posle nultog albuma koji nije oficijelno objavljen, samo najiskreniji i najverniji fanovi ga poseduju na CD-u, snimljen je album „Iz slane vode" 2005. godine, ali zvanično je objavljen 2007. za Studentski kulturni centar Novi Sad. Zatim, i Voja i Laza kao jako važnu

Fotografija ustupljena ljubaznošću benda „Drum'n'Zez" iz privatne arhive

izdvajaju jednu epizodu iz života benda – nastup na Beoviziji 2008. s pesmom „Dunav je moje more“, koja je posle toga postala veliki hit i omogućila bendu snimanje i objavu albuma u PGP-u RTS-a. I jedan i drugi to vide kao odskočnu dasku koja ih nije baš odbacila previsoko.

– To je mogla da bude i prekretnica, ali nije. Uspelo nam je utoliko što smo snimili album „Dunava ukus" i malo smo se promovisali na nacionalnim frekvencijama. Samo, tu smo malo poentirali, a malo i izgubili, pogotovo kod onih koji su nas upamtili s plaže. Za njih je Beovizija oličenje onoga protiv čega se mi (kvazi) borimo – kaže Malešev.

Nakon toga, bend je u čuvenom vojvođanskom ritmu nastavio polako, s čim znaju da se i našale rečima da su isuviše lenji (ali to nije cela istina, jer mnogi članovi benda sviraju i u drugim novosadskim bendovima i stvaraju autorsku muziku – „Mila Čopezo“, „Kilo kilo“, „Frejm“, istovremeno stvarajući i čitavu jednu mikrosцену). Treći i zasad poslednji oficijelni album „Mi smo u parku" izašao je 2012. za „Exit Music“, kao sadržaj koji se slobodno preuzima s interneta (eng. *free download*). Ipak, bend se dodatno potrudio da za 20. rođendan objavi jedan singl „Talas sreće“, koji je nastao još 2016, ali je izašao kao novogodišnja čestitka ljubiteljima njihove muzike početkom 2017.

– Sad smo mnogo hladnije glave i mnogo manje entuzijastični i kao ljudi i kao muzičari. Postojati još deset godina bio bi veliki korak, uspeh samo po sebi, i nagrada – odgovara Voja na planove u budućim dekadama.

– Sve drugo bi zvučalo malo preambiciozno. Uvideli smo da to što mi radimo i kako mi radimo niti je lako, niti donosi materijalne koristi, niti ide u tom pravcu, ali mi uživamo to da radimo, da se družimo, da putujemo, sviramo na velikim i malim binama, u kafanama. Tako da imamo to nešto što bi moglo da nas održi još deset godina, ali nemamo želju da postanemo „Rollingstoni“, nego više da ostanemo poznati kao lokalna banda.

„Drum'n'Zez" je u međuvremenu patentirao još nekolicinu muzičkih pravaca, „panonski surf-pop" i „limansku vudu-šansonu“. Kažu da imaju recept za sreću i uživanciju – zez.

A za kraj, bio bi red, da se čuju i počuju imena aktuelne postavе „zezovaca": Dušan Rašković (bubnjevi), Nenad Zelić (bas gitara), Dejan Matić (električna gitara), Lazar Novkov (klavijature), Saša Pavlović (perkusiје), Vojislav Malešev (vokal), Sofija Stanić, Vanja Matić Manić, Dušica Stojković (prateći vokali), Milan Jančurić (saksofon), Slobodan Dragaš (truba).

U posveti zapaženim i zaslužnim članovima, pak, pomenuti su: Marijus Tomić, Minja Dabović, Sandra Dropo, Goran Erić, Nemanja Zlatarev, Damir Bačikin, Lana Milićev, Miloš Rašković, Josip Čapo, Goran Stanić.

Sonja Janjov
Foto-prilozi: „SMS from Paradiso", luminoambijent, 2016.
Monografija „Vizuelni tragovi" na štandu Zavoda za kulturu Vojvodine na Sajmu knjiga 2017.

60/

Drugačija, autorska Nova godina

Da li ste nekada zamišljali Novu godinu bez lampica? Ili makar samo malo drugačiju? Više nećete morati da zamišljate jer će doček 2018. godine na Trgu slobode, Trgu republike, Studiju M i Ledenoj šumi biti drugačiji u odnosu na ranije.

Umetnički tim u kom su reditelj, dizajner prostora, svetla, pirotehničkih efekata, video-materijala bavi se dočekom Nove godine i pronalazi drugačije forme kojima se estetika na koju smo navikli dopunjuje.

– Doček 2018. godine bi mogao da označi početak drugačijeg načina komunikacije s publikom. Umetnički izraz i multimedijalna prezentacija prožeta savremenim tendencijama, tradicijom i multikulturalnošću Novog Sada i Vojvodine jeste deo doprinosa projektu „Novi Sad 2021“. Ideja koncepta je da se krene od pojedinih reči ili čak slova koja ih sačinjavaju tako da bi narednih godina, do 2021. koja je godina titule Evropske prestonice kulture, bilo

Margareta Taboroši
Fotografija: Ustupljeno ljubaznošću autora Edvarda Molnara

moguće nadograđivati ovaj koncept i stvoriti svojevrsnu novu umetničku formu – kaže rediteljka-koreografkinja Margareta Taboroši.

Na Trgu slobode nastupiće već poznati bendovi, a na Trgu republike lokalci. Zvezde elektronske muzike preuzeće Studio M, a u Ledenoj šumi će biti program za decu. To je članovima umetničkog tima bilo zadato, a kako nam kaže arhitekta, a u ovom slučaju dizajnerka prostora Dragana Vilotić, oni su se trudili da ne idu u klasična, već uspostavljena izražajna sredstva kao što su ukrasi i lampice, već da nađu drugačiji okvir.

– Nije nam inicijalna ideja bila da napravimo nešto drugo, nego smo posvetili vreme razmišljanju o tome da li je moguće dopuniti sliku Nove godine koju svi vidimo svaki put na televiziji i u okićenom gradu. Želeli smo da otkrijemo kako da se oseti da je Nova godina napravljena po meri i ukusu relativno mlade osobe iz Novog Sada, jer Novi Sad već ima uspostavljen identitet multikulturalizma, kulture koja se bazira na nasleđu različitih naroda i njihovoj muzici, folkloru, ali imamo i ovaj urbani novosadski milje koji se, mislim, malo negde izgubio ili je bio skriven, pa eto sad ga pronalazimo – kaže Vilotićeva.

Dizajnerka svetla Milica Stojišić svoj zadatak rešila je tako što je analizirala prostore, program, publiku, druge slične događaje, kao i one koji na prvi pogled ne sliče dočeku. Iako na njen rad mnogo utiču zahtevi koji se tiču snimanja, ali i drugih kreativnih linija u umetničkom timu, ideja kojom se vodi jeste da ono što će publika videti treba da bude svima razumljivo.

– Volela bih da posetioci zapravo obrate pažnju na pauze koje će se odigravati između koncerata, zato što mi ne želimo da to bude pročitano kao rupa u programu, već, naprotiv, želimo da to budu jednako animirane celine koje će doprineti tome da se ceo događaj čita kao jedno celokupno delo – kaže Stojišićeva.

Uz ovaj umetnički tim, u radu na osmišljavanju dočeka Nove godine učestvovali su i studenti Departmana za arhitekturu i urbanizam i Centra za scenski dizajn, arhitekturu i tehnologiju Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu. Ideja je da se formira dugoročna saradnja u smislu dodatnog obrazovanja i profilisanja mladih ljudi u domenu scenskog dizajna radi podizanja lokalnih profesionalnih kapaciteta na polju audiovizuelnih i scenskih izvođenja.

Milica Stojišić
Fotografija: Marija Kovač

Dragana Vilotić
Fotografija: Marija Kovač

Moja solo sa školikom
autor Džon King, Manasota Key, 2016

Otvorenost i prihvatanje

„Voli umetnost u sebi, a ne sebe u umetnosti...”

Konstantin Sergejevič Stanislavski, pozorišni glumac, režiser i teatrolog (1863–1938)

Uprkos tome što već više od dvadeset godina živi i radi u Njujorku, kompozitorka **Aleksandra Vrebalov** (rođena 1970. godine u Novom Sadu) uspešno održava jake veze s umetnicima i institucijama sa ovih prostora. Još uvek je u kolektivnom sećanju publike njena opera „Mileva” koja je premijerno izvedena pod upravom maestra Aleksandra Kojića 2011. godine u Srpskom narodnom pozorištu, a povodom jubileja 150 godina od osnivanja ove institucije od nacionalnog značaja. Povodom stogodišnjice Velikog rata, 2014. godine svetski poznati „Kronos kvartet” proslavio je svoj jubilej, četrdeset godina postojanja, izvođenjem srpske premijere njenog multimedijalnog dela „Beyond Zero” u režiji Bila Morisona u Beogradu i Novom Sadu. Njena saradnja

s „Kronosom” i danas je više nego aktuelna, kao i s mnogim svetski značajnim umetnicima i institucijama. Vrebalov je poznata po tome što širi granice svoga delovanja na vanmuzičku sferu ostajući pri tom postojana u onome što je njen matični poziv. U stalnom je preispitivanju svoje umetnosti što joj, između ostalog, omogućava tako značajnu karijeru u svetskim razmerama. Tokom prošle godine imala je pet svetskih premijera svojih dela u Njujorku, San Francisku, Ženevi i Pekingu...

Šta za Vas predstavlja Novi Sad i gde volite da provedete vreme kada dođete ovde?

– Novi Sad je grad u kom sam rođena i u kom su svi moji najdublji i najduži odnosi, najdalje uspomene. Novi Sad je moja primarna porodica. Tu živi najviše mojih bliskih osoba. Provodim vreme radeći jer mi odgovara novosadski mir, ali i u dugim šetnjama, na Dunavu, na kafi u Katoličkoj porti, druženjima s prijateljima i na terasi kod moje sestre Maje gde se vode najzanimljiviji razgovori.

Ustupljeno časopisu *Kultura*., Orkestarska partitura „10.000 stvari” na kojoj smo radili 2016. godine za otvaranje sezone Beogradske filharmonije. Proces stvaranja bio je usmeren ka istraživanju granica stvaralačkog ega i koliko je moguće da dva kompozitora rade na jednom komadu ostajući verni ličnoj viziji. Autorka Ksenia Bišop, 2016.

Ustupljeno časopisu *Kultura*., Džon King i ja, Bellagio, 2016. U pozadini su naši razni crteži koje smo radili na kraju svakog dana kao vizuelni dnevnik. Autorka Alisa Hanter.

Vaša saradnja s muzičarima i umetnicima, pojedincima i institucijama s ovih prostora uvek donese nešto novo, kreativno i uzbuđljivo što publika i stručna javnost nikada ne propušta. Da li je u planu neka slična saradnja u skorije vreme?

– Prošlo je 22 godine od mog odlaska u Sjedinjene Američke Države i često razmišljam o odnosima koji su obogaćeni zahvaljujući tome. Stvaranje muzike i održavanje kreativnih odnosa u Novom Sadu su u tom celom periodu bili u vrhu mojih prioriteta. Tako i u ovom trenutku, nekoliko uzbuđljivih ideja je u razvoju. Na našoj Akademiji umetnosti sam snimila improvizacije na prepariranom klaviru u četiri ruke sa Džonom Kingom i etno-pevačem Srđanom Asanovićem, zatim u mojoj grupi „Stalker” (s vizuelnim umetnicima Igorom Antićem i Draganom Jankovim) se uvek nešto rasplamsava. Igor i ja smo u prethodnom periodu sarađivali na filmu o Savi Šumanoviću, dok je Dragan nedavno objavio monografiju s kompakt-diskom muzike koju sam napravila za njega, a sledeći korak je rad u kom smo sve troje na okupu, takoreći „Stalker trojka”.

Opišite nam svoju saradnju s kompozitorom Džonom Kingom. Kako je došlo do nje i kako ste uskladili svoju poetiku s njegovom?

– Zajednički rad podrazumeva otvorenost i prihvatanje, radoznalost da se istraže nove granice i drukčiji sadržaji. Naš prvi zajednički muzički projekat je bio na *Brooklyn Academy of Music* gde smo oboje pisali muziku za osamdesetu godišnjicu *Black Mountain College*-a, liberalne škole na kojoj su radili ili studirali najveći eksperimentalni umetnici Amerike iz prošlog veka. Među njima su bili i Džonovi saradnici i mentori koreograf Mers Kaningam i Džon Kejdž, koji je osamdesetih kao muzički direktor „Merce Cunningham” igracke trupe naručio komad od Džona Kinga. U sličnom duhu Kejdža i Kaningama, naše zajedničko stvaranje je kao igra, nekad javno, često privatno, uvek u drukčijoj formi i mediju: od muzike koja je naše osnovno polje, preko crteža, do poezije koja je sabrana u nekoliko unikatnih knjižica u proteklih par godina.

Ustupljeno časopisu *Kultura*, Grupa Stalker: Dragan Jankov, AV, Igor Antić, u Izbi 2017, autor Džon King

Šta mislite o slikama američkog slikara Marka Rotka koji je rekao da ne želi da njegove slike budu predstavljeno iskustvo, nego iskustvo samo po sebi? Kako biste ozvučili njegovo delo „Shaffron“ iz 1957. godine?

– „Shaffron“, kao i većinu Rotkovih dela iz perioda u kom je potpuno okrenut apstrakciji, čujem kao pulsiranje, zračenje, emociju u esenciji pre nego tok razvoja te emocije. Bliska mi je njegova ideja o neposrednosti izraza, jer iskustvo ne može biti predstavljeno, ono je direktno, individualno i neponovljivo. Kod Rotka tu neposrednost emocije vidim i u odsustvu narativa u pojedinačnim slikama koje su kao esencije datog trenutka. Onda, kada sve te slike, esencije trenutka, poredate hronološki, od ranih pedesetih do njegove smrti 1970. godine, zastane vam dah od jasnoće narativa, od života i umetnosti koji su u Rotkovom slučaju bili jedno.

Kakvo je Vaše mišljenje o muzici kao sredstvu kulturne diplomatije, odnosno reprezentu „meke moći“ Džozefa Neja?

– Umetnost je moćno sredstvo komunikacije u bilo kom izazovnom društvenom kontekstu, pogotovo kada je neverbalna, poput muzike ili vizuelne umetnosti, jer nam otvara pristup do sadržaja koji su često na verbalnom nivou izvor manipulacija ili propagande. Sa druge strane, upotreba umetnosti se uvek graniči s propagandom, ako iza nje stoji ideologija ili pogotovo

državni aparat. Sama ideja „meke moći“ po Neju je naravno bolja od ekonomskih ili vojnih pritisaka, ali i dalje je mera koja služi političkom interesu najčešće onog koji je već u poziciji moći. Zavođenje da bi se postigao cilj je sigurno manje zlo od prisile, ali je, po mom mišljenju, čitav koncept „meke moći“ kao strategije diskutabilan.

Kako biste okarakterisali svoj odnos prema tradicionalnoj srpskoj muzici i u kojoj meri se poistovećujete s tom muzikom?

– Muzika s naših prostora ne samo tradicionalna srpska nego uopšte muzika s Balkana i iz Vojvodine s uticajima romske, mađarske i klecmer muzike je moja velika inspiracija. Neposrednost izraza, dubina emocije, kompleksnost ritmova, bogatstvo harmonskog jezika, strast... To su karakteristike kojima težim u svojim komadima, čak i kada ne citiram konkretan tradicionalni materijal. Sazrevanje u umetničkom smislu se za mene desilo onog trenutka kada sam obgrlila svoje muzičko poreklo, ne toliko kroz školovanje uz klasičnu muziku i velike muzike zapadne civilizacije nego kroz pesme i igre, pojanje, zapevanje, narikanje, natpevanje našeg običnog sveta.

Šta Novi Sad može da nauči od Njujorka kada je u pitanju savremena umetnička scena?

– Da je svaki prostor gde može da se stvara umetnost jednako značajan. Njujorški *The Stone* u kom ima pedesetak sedišta ima kritike u dnevnom listu „The New York Times“ jednako koliko i *The Metropolitan Opera*, kao i svoju vernu publiku i prestiž. Kamerna grupa od par muzičara može da ima veći efekat na umetničku scenu, a time i na društvo, od velikog orkestra. Stan s velikom dnevnom sobom može da postane kulturna muzička sala, poput dnevne sobe Glena Korneta koji je napravio njujorški *Spectrum* ili poput lofta Fila Nibloka.

Na čemu trenutno radite?

– Na jednosatnom baletu „Ana Karenjina“ sa svojim dugogodišnjim saradnikom, koreografom Dušanom Tinekom, koji ima premijeru u februaru, na Koncertu za harmoniku i orkestar za solistu Gorana Stevanovića i na Duhovnim pesmama za hor devojčica i „Kronos kvartet“ za premijere na proleće, a ove nedelje završavam Duvački kvintet, narudžbinu Harvard/ „From“ fondacije uz naraciju moje adaptacije „Pepeljuge“.

Ustupljeno ljubaznošću Aleksandre Vrebalov

Pazite
se dok
slušate
„Kliku“

„Klika“ = „Bekfleš“ + Kardež. Ako su vam sve ove reči nepoznate, onda verovatno imate više od 30 godina, jer skoro svi mlađi znaju za „Kliku“. Dvanaest momaka iz Novog Sada prave trap muziku (podžanr hiphopa, s elektronikom, više bas-linija i mračnijom atmosferom). Na njihovim koncertima se okupe vrlo posvećeni fanovi koji, kako je i red, skaču, urlaju i prave šutke, a njihovi spotovi na Jutjubu imaju oko pet miliona pregleda! Oni su sirovi, bezobrazni, vole da vređaju, ali su i vrlo iskreni. Razgovarali smo s Miksom, Đomlom i Nikolom o njihovoj muzici, načinu rada i ophođenju prema fanovima. Upozoravamo, u nastavku ćete pronaći i psovke

Vi već dugo pravite muziku, i ne samo pod imenom „Klika“, ali ste uz „Kliku“ postali veoma popularni. Kad ste shvatili da vas svi slušaju?

Nikola: „Bilo je više momenata, prvi put kad smo izbacili „Karam drvo“, to su kao svi slušali, ali ljudi još uvek nisu bili svesni da je to projekat, već su mislili da je smešan klip na Jutjubu. Druga renesansa „Klike“ bila je kad je „Bekfleš“ izbacio prve singlove „U mama“ i „Gde su ortaci“. Tada su počeli da nam nude pare za nastupe na koje je dolazilo više od 100 ljudi i svi su znali tekstove, ludnica.“

Šta mislite zašto je do toga došlo?

Đomla: „Zato što kidamo! (smeh) Mislim da nismo mi uopšte zaslužni za to što smo uspešni, nego je ljudska inteligencija na prilično niskom nivou trenutno... kao i naša. I to se poklopilo.“

Miksa: „Pravimo muziku i zezamo se sve vreme i ljudi su krenuli to vremenom da slušaju. Naša muzika je bukvalno zvuk naše sprdnje.“

Đomla: „Malo je drugačije, kao nas baš briga, nismo previše iskompleksirani i masa je u fazonu *smešno je*.“

Nikola: „Rasterećeno je, ne pokušavamo da ispadnemo ni pametni, ni opasni, čak ni zanimljivi – bacamo interne fore. Imam teoriju da, dok bacamo rime, opisujemo kako se mi družimo i dovoljno je interno da bude zanimljivo, ali opet svako može da skonta šta je „Klika“ – svi bleje, pa onda i ti možeš da primeniš na svoje društvo, kreneš ono: *‘De si, Kumela, šta radiš?’*“

Iako je vaš stil – sprdnja, mnogi iz „Klike“ su ipak muzički vrlo dobro obrazovani, odnosno nekoliko vas studira zvuk na Akademiji umetnosti. Da li uopšte nešto što je sprdnja može da se napravi bez podloge ogromnog znanja o tome?

Đomla: „Ma kakvi, to što studiramo, ne mora da znači da smo obrazovani.“

Miksa: „Ali dobro, nas četvorica smo četvrta godina muzičke produkcije.“

Đomla: „To bukvalno NIŠTA ne mora da znači!“

Nikola: „U stvari, ovo je jedan projekat performans. Jova (Glavata Majmunčina) je, u stvari, glumac iz Ukrajine koji je izmislio identitet da je Srbin i naučio je srpski, njih četvorica s muzičke produkcije (Srđan, Milkov, Đomla i Miksa) snime zvuk i ja smislim priču, pošto sam dramaturg i takođe mason 33. stepena. Onda mi to prodajemo masi, kao neki likovi se zezaju, a u stvari zaglupljujemo srpski narod da bi svi bili sterilni i drogirani, tako da pazite se dok slušate „Kliku“.“ (smeh)

Muziku snimate u kućnim uslovima, ali se trudite da dobro zvuči na svim zvučnicima, koliko god da su loši. Zašto ne odete u neki studio?

Đomla: „Ako imate kuću, zovite nas da snimamo kod vas. (smeh) Ako hoćeš da odeš kod nekoga u studio, ili je ta osoba debil, ili košta. Oni imaju neke svoje glupave granice, u studiju ne možeš da povraćaš, duvaš i to nas smara. Previše smo lenji da kući napravimo sobu, da je optimalizujemo za snimanje, imamo plafone od 4 metra, sve odzvanja. Još smo i užasni, niko ne vodi računa o tome da li su nam suva usta, pa se upljujemo, sve zvuči očajno, ali šta ćeš... Trudimo se da ispadne ok. Čuje se i kad se smejemo. Dešavalo se da neko snima, drži telefon u ruci i zazvoni mu telefon dok snima i to ostaviš u snimku, smešno je.“

Nikola: „Deluje realnije kao *vau*, *zvonio je telefon*. Ne znam da li ljudi to prepoznaju ili misle da je deo bita. Kada odeš u studio, ograničen si vremenom i parama i to stvara tenziju. A svi se time bavimo, znamo to. Nekako je krenulo kod kuće i samo smo tako nastavili. Postali smo bolji, malo sporije je išlo, ali ok. Drugačije je, jer kad dođeš kod nekog drugog ko ima odvojenu prostoriju za snimanje, ti tu nešto čekaš i onda ideš, snimaš verse, a on se smara pošto ga verovatno i ne zanima to. A kad radiš sa svojim prijateljima s kojima se svakako družiš i samo krenete da slušate

bitove, neko krene da lupa gluposti, uhvatite se za jednu frazu, izvozate to, snimiš pesmu i onda posle neko to miksa kući – jednostavno, opuštenije je mnogo.“

Miksa: „Uradimo čitavu pesmu za jedan dan – nađemo se, Đomla napravi bit, mi napišemo, posle snimimo. Posle i spot snimimo i montiramo i okačimo ga isto veče. Ranije smo snimali neke pesme u studiju i nije to bilo puno bolje.“

„Kliku“ karakteriše vrlo specifičan humor koji se prožima kroz tekstove, muziku i objave na mrežama i intervjuima. Taj humor je lišen svih „društvenih normi“, onoga što je do sada bilo prihvatljivo. Na primer, kada zovete ljude na nastup, zovete ih rečenicom „Dodj na kliku, debilu“.

Đomla: „Kad su debilčine. Svako ko je spreman da dâ 500 ili 1000 dinara za nastup nekih kretena poput nas za mene je potpuni idiot. Kako da mu se tačno obratim? Poštovana publiko? Ne, ne poštujemo se, ne očekujem ni od vas da poštujete mene.“

Nikola: „U tome je i cela fora, i nas ljudi vređaju, mi se vređamo s njima preko interneta. Mislim da to nekako stvara bliskiji odnos, nego da smo mi kao *hvala vam, dragi fanovi, što ste podržali ovaj koncert...* Ionako ne pravimo muziku zbog njih, pravimo muziku zbog nas, a oni su posledica.“

Miksa: „Dobro, u početku su ljudi i krenuli da dolaze zbog svađe na komentarima na „... drvo“, tad je krenulo sve s vređanjem.“

Nikola: „Ja sam odgovarao, i malo Glavati, na svaki komentar tada. Prvo je bilo puno negativnih komentara, pošto niko nije znao o čemu se radi – da li smo ozbiljni ili neozbiljni. U jednom trenutku su ljudi krenuli da dolaze i vređaju nas samo da bi dobili odgovor. Ljude privlači i to, pošto to niko drugi to ne nudi. Zato ljudi trpe da ih vređaš, jer ne vređamo se zaista, nego bukvalno kao što bi te drugar uvredio.“

Đomla: „Odgovaramo svima u inboks, ko god nam napiše nešto. Uvek se trudimo da budemo carevi i da bar odgovorimo ono *pali, jadan si, hvala ili nemoj se drogirati*. To niko ne radi.“

Miksa: „Imamo drugarski odnos s publikom. Svi su kao nekako postavljeni kao neki izvođači, a mi nismo postavljeni nikako, zato što ne gledamo ni na sebe ni na njih kao na izvođače i publiku.“

„Klika“ pravi trap, ali sam u jednom intervjuu pročitala da slušate i metal, folk i druge muzičke žanrove. Koliko to utiče na to što radite?

Miksa: „Skoro da i ne slušam trap, provalim jednog izvođača kojeg slušam i to je to. Slušam rok, majke mi. I metal, džez. Sve sem repa.“

Đomla: „Trap najmanje slušamo.“

Nikola: „Imam periode kad slušam samo trap, samo metal ili samo džez, nemam pojma – ima uticaja da provrištim tu i tamo u pesmama. Pre sam bio baš hevimetalc, sad najviše slušam trap u „Klici“. Narodnjaci su najjači, oni su srpski hiphop.“

Miksa: „Konačno dolazi do spajanja, narodnjaci su sad trap. Kao što je trap seljačka muzika u Americi, tako su sad konačno trap i narodnjaci i ovde došli na isto. Konačno će ljudima biti jasno o čemu se radi.“

Koju biste pesmu voleli da okačimo uz vaš intervju?

– Pikolo: <https://youtu.be/qxf5X8BnFBk>.

Biti u kontaktu sa korenima

David Rago je umetnik novog cirkusa. On je drugi rezident u okviru programa „Plants AiR“ koji sprovodi Fondacija „Novi Sad 2021 – Evropska prestonica kulture“. Prvi je bio Žan Menigo, koji je takođe bio gost časopisa „Kultura“. Ovoga puta s Davidom Ragoom razgovara Mira Dobrković Beba, njegova prijateljica i koleginica. Ovaj razgovor najpre govori o saučesništvu koje imaju pripadnici novog cirkusa, sa željom da stvaraju novi svet.

Koji je tvoj najjači utisak koji si stekao o Novom Sadu, ali i ljudima koji žive u njemu?

– Ljudi u Srbiji, posebno u Novom Sadu su mnogo druželjubivi, spremni su da pomognu ako nekom kao turisti bilo šta zatreba, uvek su raspoloženi. Mnogo volim Srbiju.

Veoma sam srećna što to čujem. To mišljenje i ja imam o Novom Sadu i zbog toga živim ovde. Moje sledeće pitanje bilo bi da nam izneseš svoje mišljenje o rezidencijalnom programu. Da li bi mogao da nam istakneš na koji način ovakav program utiče na tvoj rad, ali kako utiče i lokalno? U ovom slučaju, kako utiče na Novi Sad?

– Rezidencijalni programi su veoma važni jer u biti našeg rada je razmena. Mi učimo kroz razmenu, tako što upoznajemo druge ljude, i to ne samo u odnosu učenik–učitelj, već ide u oba pravca. Učim polaznike cirkusu, ali oni mene uče nečemu drugom kada vidim šta traže, kako se ponašaju, mogu da zaključim šta im treba, čemu mogu da ih naučim. Ponavljam, mnogo su važni rezidencijalni programi – morate imati razmenu i upoznati mnogo ljudi da biste radili svoj posao. Kada sam počeo sa svojim cirkuskim aktivnostima, posmatrao sam mnogo ljudi samo da bih „pokupio“ uticaj svakog od njih posebno. I to je veoma važno, tako se uči.

Hoćeš da kažeš da je to krug – svi uče kroz razmenu? U istom trenutku si i učitelj, ali i primaš različitá znanja, tako da si u stanju da predaješ na osnovu onoga što si primio.

– Tako je. Interpretator sam, ali i učenik – i ja sam učim. Proces učenja i kako utiče na vas je najvažnija stvar u životu.

Da, to je veoma zanimljivo i daje jednu drugačiju perspektivu u edukaciji. Možda je i to ono nešto što jeste cirkus, u stvari. I to nas dovodi do pitanja: Da li možeš da objasniš fenomen novog cirkusa?

– Francuz sam, i kao što znate, novi cirkus je nastao osamdesetih u Francuskoj. Mi imamo takve trupe kao što je „Malabar“ s kojom sam već dolazio u Srbiju, sve su one pioniri u uličnom teatru i savremenom cirkusu, novom cirkusu. One su napravile put. Taj fenomen je veoma dobar. Mi zaboravljamo na životinje – nisu potrebni tigrovi iz Azije, lavovi iz Afrike, slonovi ili šta god... ostavite životinje tamo gde jesu i zaboravite na glumu, samo pokušajte da napravite istoriju. Kao npr. kada odete u pozorište i performans vidite kao celinu, a ne samo kao niz aktova, jedan za drugim. Izvedba ima svoj početak i kraj.

Da, nije stvar samo u aktovima, u pokretima samim za sebe, već sve ima svoju priču, neku poentu, nešto što prenosimo ljudima.

– Sve što radite ima značenje – ne radite salto samo da biste napravili salto, možda radite salto jer ste razočarani ili srećni, ali u svakom slučaju morate da mu date značenje.

Tako je, jer salto sam za sebe ne znači ništa, umetnik mu daje značenje.

– Kada akrobacija znači nešto u vašoj priči – to je najbolje.

Nešto što je isto veoma važno – koja je najupečatljivija slika koju si poneo iz detinjstva?

– Imam mnogo mnogo upečatljivih, ali koja je najupečatljivija... ne znam. Sva osećanja kojih mogu da se setim kada sam bio dete sagradila su ono što sam danas. ... Možda je jedna od najupečatljivijih slika sledeća: moja baka je slikarka, ona ima 90 godina sada, i svega čega se sećam je to da odlazim u njenu slikarsku radionicu, posmatram je dok slika, i ona mi pokazuje svoje slike. Možda moj umetnički način života dolazi odatle. Ona me je

Fotografija ustupljeno ljubaznošću autora Davida Ragoa

naučila da vidim, da učim i da razmišljam o tome.

To je lepo. Možda umetnička nit dolazi s njene strane.

– Siguran sam u to.

A da li si nekad pronašao povezanost između svojih umetničkih kreacija i onoga što je ona slikala?

– Ne, ali voleo bih da pronađem tu povezanost u fotografiji kojom se bavim trenutno, a to je van cirkusa.

Ne bih rekla da je to van cirkusa, jer cirkus je nešto šire, a fotografija kojom se baviš je takođe nešto što je povezano sa cirkusom, jer radiš fotografiju sa crtežom, sa svetlošću koja dolazi iz perspektive žongliranja i manipulacije objektima.

– U pravu si, to je moj život, takođe. Ne vidim granice između svih stvari. Kada ste umetnik, vi ste umetnik. Možete da radite cirkus, da se bavite fotografijom, da pišete pesme, da snimate filmove... šta god poželite. Umetnost je nešto u čemu možete da eliminišete granice.

I poslednje pitanje s moje strane. S obzirom na to da si u Novom Sadu 12. put, možeš li opisati kako vidiš razvoj cirkuske scene ovde i šta misliš kako je nastala i kako bi mogla da se razvija u narednom periodu?

– Mnogo napretka se ovde, u Novom Sadu, dogodilo. Kada sam prvi put došao u Novi Sad, to je bilo sa trupom „Malabar“ 2011. godine i nismo poznali ljude koji su se bavili cirkusom u to vreme. Kada smo se vratili 2012. upoznali smo sve druge: „Kreativni pogon“, ljude iz „Ludifika“ i to je bio početak nečega. Poput početaka novog cirkusa osamdesetih u Francuskoj. Glumili su kao klovnovi, s velikim crvenim nosevima, ponašajući se kao „veliki američki“ klovnovi. Ok, to nije loše, ali to je početak. A sada, nakon šest godina, kada vidite kakve izvedbe prave, tim „Work in Progress“, to je veoma dobro, jer nakon toliko vremena prešli su sa klovnova na to da svoju priču stavljaju kao glavnu stvar, uzeli su svoju priču i napravili performans. I tako je najbolje. Morate da uzmete ono što je duboko u vama, ono što je u vašim korenima da biste uradili taj posao. Jer cirkus jeste posao, a da biste bili dobri u njemu, morate da crpите snagu iz sopstvenih korena. To je najvažnije. Ne morate da radite iste stvari kao cirkusi u Engleskoj, Francuskoj. Identitet, ja mislim da su trupe u Srbiji pronašle svoj identitet, i to je najbolje.

Hvala, Davide. A kako, prema svom iskustvu ovde, vidiš razvoj cirkuske scene u naredne četiri godine? Kuda ide ili kuda bi ti želeo da ide? Šta bi želeo da vidiš sledeći put kada dođeš ovde?

– Ono što bi bilo veoma značajno je prostor u kojem ćete se baviti samo cirkusom, a ne prostor koji delite ili sobu koju tražite na jednu ili dve nedelje, na jedan mesec, nije ni bitno, a onda ponovo tražite novi prostor. Da biste se bavili ovim poslom, morate se osloniti na to da imate prostor, da znate da možete idete tamo i vežbate, vežbate, vežbate... Cirkus je to – rad, rad, rad i ponovo rad. Treba vam prostor. Tako roditelji mogu da šalju svoju decu da se bave cirkusom. Vi možda radite zbog ili za sebe, ali takođe i za budućnost. Morate da učite decu, jer deca će postati učitelji. Tako da morate da imate školu za cirkus, morate da imate mesto i onda je sve napredak. Za pet, šest ili sedam godina kada se vratim, vidim da će sve ovo samo da raste i raste... Vidim da imate radionice za decu i to je najvažnije. A šta je ono što bih voleo da vidim u budućnosti ? Želim da vidim decu koja uživaju baveći se cirkusom, želim da vidim dobre predstave... šta još... mislim da ste na dobrom putu... ali morate da radite! (smeh)

Mira Dobrković

Srpska Nova godina

13. januar 2018.

Više informacija na

Edukativni program za decu predškolskog i školskog uzrasta „Svestrani umetnik Jefto Perić“

11. novembra 2017 – 30. aprila 2018.

Spomen-zbirka Pavla Beljanskog

Izložba „Prostor, oblik, dodir“

Specijalizovana izložbe za slepe i slabovide

17. novembar 2017 – 18. februar 2018. godine

Galerija Matice srpske

Srpsko narodno pozorište

Petak, 12. januar 2018. u 20 časova

(Scena „Jovan Đorđević“)

Novogodišnji koncert „Rok opera“ Novosadskog big benda i Hora i Orkestra Opere Srpskog narodnog pozorišta

Subota, 13. i ponedeljak, 15. januar 2018. u 20 časova

(Scena „Jovan Đorđević“)

„Vojvođanska rapsodija“

Strip-izložba: Gi Maestraći „Crna zemlja“

17. novembra 2017 – 18. februara 2018.

Francuski institut

www.kultura.rs

trg slobode*

21:00
darko rundek

22:45
plavi orkestar

00:45
s.a.r.s.

trg republike*

12:00 - 12:45 branimir i neprijatelji „kreativni višebojac“

13:00 -14:30 the gift performer i magični britanski rokenrol zvuci

14:45 - 16:00 jeuns novosadska afro-pozitiva

16:15 - 17:30 čičini čvorci novosadski džezeri

17:30 - 18:00 rezident đj dirty šlageri koje ste voleli

studio m*

rave beats stage

20:00 dark angel
22:00 smt#ng
23:30 aleksandra duende
01:00 john acquaviva
03:00 kristijan molnar
05:00 kraj

cake beats stage

20:00 pushta g
21:00 vrh
22:00 krešo bengalka live
23:15 rasheed & yeah left
01:30 fat gold
03:00 pizzaboi
05:00 kraj

dunavski park - ledena šuma*

11:00 - 11:20 plesni studio „dance revolution“

11:40 - 12:15 predstava „muzika ili ništa“ kreativnog studija „čarolija“

12:30 - 12:50 dečji hor „zvončići“

13:00 - 13:30 interaktivni koncert „avantura leteće gitare“ branimira rosića

13:40 - 14:00 obraćanje deda mraza mališanima i crtanje po statui pod okriljem dramskog studija „teatrilo“

* 31. XII 2017.

novi

S D U G A T M
L N M N A N O
O O E Z D A S
B V N O V E T
O I 2 0 2 1 O
D K U L T U V
A R A S A D E

доček

сад

2018

Impresum

Glavna i odgovorna urednica
Nataša Gvozdenović

Saradnici
Jelena Anđelovski,
Sonja Jankov,
Adrian Ktanjčević,
Jasna Žugić,
Igor Burić

Grafički urednik
Kuća Čuvarkuća
& Marko Mijatov

Lektura i korektura
Milica Vukadinović

Fotografije
Marija Kovač

Izdavač
Fondacija „Novi Sad 2021“

Produkcija i distribucija
Kuća Čuvarkuća

Institucionalni partner
Kulturni centar Novog Sada

Podrška projektu
IDEA

Štampa
Štamparija "Komazec",
Indija

Tiraž
10 000

Kontakt
redakcija@kultura.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(497.113)

Kultura: / glavna i odgovorna urednica Nataša
Gvozdenović. – 2017, br. 6 (decembar) – . –
Novi Sad : Fondacija "Novi Sad 2021 – Evropska
prestonica kulture", 2017 – . – 29 cm
Mesečno.
ISSN 2560 – 4430
COBISS. SR – ID [315455495](#)